

Հրանտ Մաթևոսյան

Մեր տան տիրակալն ու մշակը

«Նա երկար ու գեղեցիկ կյանք ապրեց» ասելու համար նախ հարկավոր է ասել, որ կարճ ու գեղեցիկ կյանք ապրելը հեշտ է. արված փոքրիկ գեղեցկությանը բարի մարդիկ իրավացիորեն հավելում են նաև այն մեծ գեղեցկությունը, որ արվելու էր, սակայն չարվեց. այնինչ կյանքը լի է այլ օրինակներով. գեղեցկորեն շոնդալից այնքան ծնունդներ են եղել, որ վերջացել են անշշուկ թաղումներով. եթե ոչ անեծքով. կյանքի դիմադրությունը ահռելի բան է, և այնքա՛ն նպատակներ են շեղվել ու այնքա՛ն ձգտումներ են ճապաղվել կյանքի դիմադրությամբ: Եվ այդ պատճառով էլ «նա երկար ու գեղեցիկ կյանք ապրեց» ասելու փոխարեն ուզում եմ ասել՝ նա ապրեց երկար, բայց գեղեցիկ կյանք:

Նա ապրեց երկար, բայց գեղեցիկ կյանք և մարեց մեզ համար անսպասելիորեն. նրա լուսավոր գործի անմահության հետ մենք արդեն փայփայում էինք նաև նրա անձի հարատևության զգացումը: Ավերված Անին կար, Գոշի խաչքարը և Զվարթնոցի մնացորդը կային և նրանց մեջ կար հին մեծ խարույկի տաք մոխիրը, հին մեծ Սարյանի մնացորդը, որ մեզ խոստանում էր նրանց պես լինել հավիտենական, և որի շուրջ մենք ջերմանում էինք:

Ասելու համար, թե փառքը նրա ուսերին բեռ չդարձավ, նախ պետք է ասել, որ փառքը հեծնելու տեղ չի գտնում այն ուսերին, որոնք արդեն բեռնաբարձ են գործի ծանրությամբ. նա մշակ մարդ էր, իսկ մշակները, երբ վերահաս ծնունդն հետ առատ է սեղանը ու լի է մատանը և օջախը վառվում է ու ցախատումը մինչև առաստաղ լիքը դարսած փայտ է, մի թեթև ուրախանում են միայն մի աչքով, մյուս աչքի մեջ գալ ամռան հոգսն է: Փառքի տաք, հաճելի շողորորթությունը անընդհատ կար նրա ունկերի տակ, սակայն երբեք չխցվեց նրա ունկերից ներս. նրա ունկերն անընդհատ լի էին հմայիլի սեփական մրմունջով. նա ինքն այդ

ամբողջ ժամանակ հաճոյանում էր ծաղիկներին, լեռներին, դեմքերի խոհին, դեմքերի կշտութեանը, դեմքերի սնափառութեանը, դիմակների իմաստին, մրգերին ու կանանց և դարձյալ ծաղիկներին. փառքի երգեցողություն է թե աղմուկ՝ այդպես չլսել, այդպես իրենց խլացնել ու չլսել կարողացել են հին հավատացյալները. այդպիսի մի խումբ էլ եղել է Գոշի որձաքարը խաչքար դարձնող վարդապետը. Լենկթեմուր է եկել, Լենկթեմուր է անցել, իսկ այդ վարդապետը, իր որձաքարին կպած, հմայելիս է եղել որձաքարը մի հարյուր տարի՝ մինչև որ որձաքարի մեջ երևացել է խաչքարի հրաշքը:

Ասելու համար. թե նա որդին էր այս հայրենիքի, տեղին է նախ ասել, որ շատերն են հպարտությամբ հայտարարում, թե իրենք գավակն են այսինչ հայրենիքի, և այդ դեպքերում հայտարարողից ավելի նայում են նրա հայրենիքի հասակն ի վեր, և հայացքդ բարձրանում ու գլխարկդ ընկնելու չափ բարձրանում է այդ հասակի հետ, և դու հասկանում ես, որ դու ինքդ նույնպես հպարտությամբ կապրեիր այդ հսկայի որդին կամ որդեգիրը լինելու ապահովության մեջ:

Նրա հայրենիքը չէր ունեցել ոչ մի որդեգիր, այլև այլ հայրենիքների որդեգրության էր տվել իր գավակներից հազարների, հարյուր հազարների: Այդ հարյուր հազարներից նա այն եզակիներից և եզակիների մեջ ամենաեզակին էր, որ ճանաչեց իր հայրենիքը, որը, սակայն, չկար, որը, սակայն, հողից ավելի հույս էր և հույսից ավելի՝ թախիծ: Նա իր հայրենիքը գտավ լույսի որոնման ճանապարհին. լույսի հետ նա գտավ հարավը, հարավի հետ՝ հայրենիքը. լույսի ետևից նա ուխտագնացության ելավ դեպի նկարչության Մեքքա, նա հասավ նկարչության Մեքքա, թարթեց աչքերը և տեսավ, որ հայտնվել է նախապապերի հայրենիքում. դա բախտավորություն էր: Նույնքան բախտավոր ու բնական եղավ նաև մարդասիրական նոր գաղափարների և մեծ մարդասիրությամբ ներծծված նրա արվեստի փափուկ կցումը:

Սարդարապատում կոլոդների, Ջանգվից առու հանողների, Թորամանյանի, Մյասնիկյանի հետ Սարյանը ստեղծեց հայրենիք, ունեցավ հայրենիք և եղավ նրա որդին: Հիմա արդեն բոլորս կարող ենք հպարտությամբ ասել՝ ես գավակն եմ այս հայրենիքի, և թեկուզ ոչ ոքի գլխից գլխարկ չի ընկնի մեր հոր հասակը դիտելիս, ապա գոնե կվերցվի հարգանքով՝ գլխաբաց կանգնելու Սարյանի արվեստով օժտված այս փոքրիկ երկրի դեմ: «Ունի՞ արդյոք արվեստը հայրենիք» հին հարցը մեզանում ունեցավ զուտ հայացի պատասխան. արվեստը հայրենիք է ստեղծում:

Չհաճոյանանք, չհաճոյանանք մեռյալներին՝ թեկուզ և կյանքի հավերժութեան մեջ անցավոր աղանորդին արժանի է ամենագեղեցիկ և ամենաթախծոտ բառերի: Մեր նախնիները որձաքարը դժվար էին հղկում և ափսոսում էին մաքուր հղկվածքը աղարտել բառերի կեռիկներով: Հետո արդեն հղկելը հեշտացավ, և տապանագրերի մեջ խումացան բոլոր բառերը: Ո՞ր տապանին է մաշվում այն ժլատ գիրը, որը պիտի լիներ միայն Սարյանին՝ խորհրդային արվեստի ռահվիրային ու ամենախոշոր ներկայացուցչին, ում գործը մի խոշոր ներդրում էր այս երկրի գոյութունն աշխարհին պարտադրելու մեջ, այսինքն՝ վավերացնելու, աշխարհի նրբացած քիմքին դաջելու խորհրդային մարդասիրության պինդ գոյութունը:

Վերջերում նա հաճախ էր խոսում տիեզերքից, հավերժից, անմահութունից: Նյութը անմահ է, մարդը ժամանակավոր, իսկ նա խոսում էր հենց մարդու անմահութունից: Նա թափառում էր մետաֆիզիկայի մեջ, և այդ իրավունքը նա ուներ, քանի որ իր գործերով նա հաճախ էր առնչվել անմահութեանը:

Անմահութունը նրա համար ահա-ահա դառնում էր առարկայորեն ծանոթ մի աշխարհ, այնինչ, կյանքի երկրային պատիճը, ամեն ինչ՝ և՛ խոսք, և՛ շնորհ, և՛ սեր՝ կյանքին դարձրած պատիճը ավելի էր փոխրանում ու թեթևանում: Նրա մարմինն այլևս վատ ապաստարան էր նրա համար: Եվ մարմինը ինքը ետ պահեց իրեն: Այդպես անշատվում է տիեզերանավի պարապ հրթիռը, այդպես մեռնելով իր սերմը՝ իր անմահութունն է արձակում սերմնանետ ծաղիկը:

Երանի վաղվա այն մանկան, ում միջից դարձյալ նայելու են Սարյանի աչքերը: